

СТРАХ, ЖАХ, ЖУДАСЦЬ: ДЫФЕРЭНЦЫЯЦЫЯ ФЕНДАМЕНТАЛЬНЫХ ЭМОЦЫЙ НА ЛЕКСІЧНЫМ УЗРОЎНІ

На сённяшні дзень у сусветнай навуцы створана шмат прац, прысвечаных даследаванню шматаспектнасці эмоцый. Устаноўлена, што пад уплывам новых ведаў, сацыякультурнай сітуацыі эмоцыі з часам змяняюцца, што адлюстроўваецца і вербалізуецца ў мове.

Грунтоўныя даследаванні па вывучэнні эмацыйнага кампанента мовы праведзены Ш. Балі, Р. Якабсонам, В. Шахоўскім, Э. Азнауравай, А. Мягковай і інш. Вынікі эксперыментальных даследаванняў асаблівасцей узнікнення і знешняга выражэння эмоцый змешчаны ў працах Ч. Дарвіна, К. Ізарда, Р. Вудвартса, Я. Ільіна і інш.

Слова з'яўляецца адзінкай лексікі. Лексічная сістэма беларускай мовы на дадзеным узроўні яе развіцця ўяўляе сабой спецыфічны тып арганізацыі моўных элементаў, сфарміраваны ў прастора-часавай працягласці.

Даследаванне моўнага матэрыялу як важнейшага нацыянальна-культурнага складніка накіравана на вылучэнне асаблівасцей значэння, звязаных з нацыянальнай спецыфікай мовы, а таксама на размежаванне фальклорнага і навуковага аспектаў семантыкі. Такі падыход дае магчымасць вызначыць спецыфіку моўнай свядомасці народа праз набыццё словамі дадатковай канатацыі і ўжыванне іх у новых спалучэннях.

Свядомасць звязана з мовай – універсальным і найважнейшым сродкам камунікацыі. Як вядома, адной з асноўных функцый мовы з'яўляецца экспрэсіўная, рэалізацыя і апісанне (найменне) зместу якой адбываецца сродкамі эматыўнай і эмацыйнай лексікі.

Надзвычай цікавым для лінгвістыкі з'яўляецца лексічны патэнцыял эмоцыі *страху* і сумежных эмоцый, якія некалькі адрозніваюцца характарам узнікнення і праяўлення, – *жаху* і *жудасці*. Традыцыйна ў грамадстве і псіхалогіі страх лічыцца адмоўнай эмоцыяй. Вельмі моцны страх можа пацягнуць за сабой працяглую хваробу, а ў самых цяжкіх выпадках нават стаць прычынай смерці. З другога боку, у працэсе эвалюцыі страх нярэдка выступаў папярэджалным сігналам і ўплываў на арганізацыю паводзін чалавека.

Степень праяўлення страху вызначаецца ў значнай ступені яго прычынамі. Да іх ліку К. Ізард адносіць знешнія падзеі, схільнасці і патрэбы, эмоцыі і кагнітыўныя працэсы [1, с. 315].

Частка эмоцый узнікае як вынік усталяваных звычак, як заканамернасць, прадыктаваная жыццёвым досведам. Эмоцыі з такім кампанентам можна аднесці да кагнітыўных працэсаў, паколькі яны ўсе ‘выкліканы чым-небудзь’: *асцярожніцаць (асцярожнасць), дзічыца (дзікаватасць, дзікавата), занепакоіца (занепакоенасць), затрывожыца (тывога), перажываць (перажыванне), боязь (боязна)*. Дэтэрмінантамі такіх відаў стаху могуць быць, напрыклад, сігналы тывогі, злачынцы, драпежныя жывёлы, цемра, маланка, за якімі абавязкова стаіць боль, разбурэнне, пагроза жыццю і г. д. К. Изард прыводзіць довад, што “ўспамін або прадбачанне страху само па сабе з’яўляецца дастатковым для таго, каб выклікаць страх” [1, с. 320].

Іншыя эмацыйныя рэагаванні адносяцца хутчэй да афектыўных працэсаў, таму што іх нельга цалкам спрагназаваць: *перанужаца (перанудзіца), запанікаваць, жахнуца, самлець, абмерці (абмярцець), атрупянець*. Значная частка лексем, як бачым, ужываецца з канатацыяй. Найбольш нечаканыя, рэзкія актыватары спалоху прыводзяць да ўзрастання нейроннай актыўнасці, што дае пачатак зменам ва ўнутраных органах і шкілетных мышцах.

Часам страх выходзіць за межы ўласна эмоцыі. Вынікі псіхалагічных даследаванняў паказалі, што і ступень праяўлення эмоцыі (*страху*), і прычыны, што яе выклікаюць, і фактары, якія суправаджаюць узнікненне, служаць падставай варыятыўнасці канчатковага выніку. Таму эмоцыя як псіхічная з’ява часта перажываецца разам з кінестэтычнымі праявамі: *дрыжаць, скалануца, скалыхнуца, шарахнуца*.

Такім чынам, дыяпазон страху можа мадыфікаваць ад непрыемнага прадчування да жаху. Кожная эмоцыя мае свае характэрныя знакі. Характар выражэння эмоцый залежыць ад культуры, эпохі і ўзроўню развіцця кожнага асобнага чалавека. Не кожную эмоцыю можна апісаць, але амаль усе эмоцыі з’яўляюцца універсальнымі і пазнавальнымі ва ўсіх культурах.

ЛІТАРАТУРА

1. Изард, К. Эмоции человека / К. Изард; пер. с англ.; под ред. Л. Я. Гозманова. – М.: Изд-во МГУ, 1980. – 439 с.